

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.2.

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-1-23>

Перепелюкова О.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

Perepeliukova Olena

Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor,
department of International Business and Economic Analysis
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

METHODICAL SUPPORT OF ASSESSMENT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE

У статті розглянуто основні методики, які найчастіше використовуються для оцінки розвитку регіонів. Метою статті є аналіз найбільш використовуваних методик оцінки соціально-економічного розвитку регіонів. Виокремлено основні недоліки та переваги наведених методик. Визначено, який методичний підхід слід використовувати в тому чи іншому разі, залежно від цілей методичного аналізу розвитку регіонів. Визначено, що в європейських країнах отримав поширення метод аналізу конкурентоспроможності регіонів, який включає аналіз ресурсного потенціалу і географічних особливостей регіону. Встановлено, що в сучасних методиках оцінки соціально-економічного розвитку регіонів використовується набір показників, які розраховані на базі офіційної статистичної інформації та законодавчої бази. Заслуговує на увагу методика оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, яка заснована на розрахунку інтегральних показників по всій сукупності показників, а також в окремих групах (демографія, зайнятість, виробництво, медичне обслуговування та інші).

Ключові слова: методика, регіон, аналіз, показники, фактори, інформація, заходи.

В статье рассмотрены основные методики, которые чаще всего используются для оценки развития регионов. Целью статьи является анализ наиболее используемых методик оценки социально-экономического развития регионов. Выделены основные недостатки и преимущества приведенных методик. Определено, какой методический подход следует использовать в том или ином случае, в зависимости от целей методического анализа развития регионов. Определено, что в европейских странах получил распространение метод анализа конкурентоспособности регионов, который включает анализ ресурсного потенциала и географических особенностей региона. Установлено, что в современных методиках оценки социально-экономического развития регионов используется набор показателей, рассчитанных на базе официальной статистической информации и законодательной базы. Заслуживает внимания методика оценки социально-экономического развития регионов, основанная на расчете интегральных показателей по всей совокупности показателей, а также в отдельных группах (демография, занятость, производство, медицинское обслуживание и другие).

Ключевые слова: методика, регион, анализ, показатели, факторы, информация, мероприятия.

The article discusses the main methods that are most often used to assess the development of regions. The purpose of the article is to analyze the most used methods for assessing the socio-economic development of regions. The main disadvantages and advantages of the above methods are highlighted. It is determined which methodological approach should be used in a particular case, depending on the goals of the methodological analysis of regional development. It is determined that in European countries the method of analyzing the competitiveness of regions, which includes an analysis of the resource potential and geographical features of the region, has spread. In the USA, the method of statistical maps has gained popularity, which includes the calculation of four indices (economic efficiency index, business vitality index, growth potential index and tax index). It has been established that modern methods of assessing the socio-economic development of the regions use a set of indicators calculated on the basis of official statistical information and the legislative framework. One of the most common methods for assessing the socio-economic development of regions is the rating of the region. It has been established that the use of such a technique has many advantages, namely: according to it, one can identify the degree of economic development of regions, determine the direction of occurrence of imbalances in regional development, allows developing a strategy to overcome these imbalances on the basis of calculated data. However, this methodology has drawbacks, namely, the overall rating reflects only the arithmetic mean value of the ratings of all indicators without classification into financial, innovative, industrial, social and others. Noteworthy is the methodology for assessing the socio-economic development of regions, based on the calculation of integral indicators for the totality of indicators, as well as for individual groups (demography, employment, production, medical care and others). To build such a model, a taxonomic indicator of the level of development is used, which is a synthetic value that results in all indicators characterizing the socio-economic situation of the region. It was established that the main drawback of all the methods is the inconsistency of official information, which is in the public domain of information, which is necessary for calculation by methods. The limited information does not allow to fully determine the factors of influence on the socio-economic development of the regions.

Keywords: methodology, region, analysis, indicators, factors, information, events.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої країни реальним підґрунтям ефективного господарювання є забезпечення стабільного збалансованого розвитку регіонів шляхом упровадження ефективної регіональної політики. Налагодження ефективного, сталого соціально-економічного розвитку регіону займає ключове місце у системі нової регіональної політики. Для впровадження ефективних методів розвитку регіональної політики необхідним є визначення стану розвитку регіонів з урахуванням особливостей демографічного, виробничого, економічного, ресурсо-сировинного потенціалу. Тому від того, наскільки точно та раціонально буде проведена оцінка стану наявного потенціалу регіонів, залежить ефективність прийнятих управлінських рішень щодо його розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розроблення механізму оцінки ефективності реалізації регіональної економічної політики присвячені праці В.Б. Авер'янова, О.Ю. Амосова, Г.В. Атаманчука, В.М. Бабаєва, В.Д. Бакуменка, Ю.П. Сурміна та інших відомих учених. У роботах учених розглядаються питання державного регулювання соціально-економічної сфери розвитку регіонів. Увага приділяється питанням інвестиційного, фінансового розвитку регіонів та заходів державної підтримки цих процесів. У роботах цих учених акцентується увага на державному регулюванні процесів соціально-економічного розвитку. Важливу роль в обґрунтуванні та методології оцінки ефективності функціонування механізму оцінки процесів економічного розвитку регіонів відіграють праці таких видатних вітчизняних і зарубіжних теоретиків і практиків, як: Л. Антошкіна, С. Архіреєв, М. Бутко, В.Василенко, В. Геєць, О. Гранберг, З. Гбур, Б. Данилишин, С. Захарін, С. Тульчинська., Є. Захаров, Т. Клебанова, Т. Уманець, Л. Федулова, В. Швець, а також роботи П. Благу, Д. Вульфа, Я. Гаєка, У. Ізарда, М. Портера, Г. Хармана, З. Хельвіга та ін. У роботах цих

авторів більше уваги приділяється питанням нового регіоналізму, розглядаються процеси соціально-економічного розвитку з різних позицій, більше враховується вплив макроекономічних факторів. Соціально-економічний розвиток включає оцінку можливого просторового розвитку з урахуванням особливостей та специфіки регіонів. Оцінка стану соціально-економічного розвитку включає методичне забезпечення, яке поєднує європейську та американську методику. Проте у роботах учених не висвітлюються особливості застосування методик з урахуванням потреб аналізу, оскільки більш повну характеристику стану розвитку регіонів в сучасних умовах складно оцінити через брак відкритої статистичної інформації. Тому застосовувані методики використовують один і той самий набір доступних статистичних даних, що знижує рівень ефективності проведених досліджень.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні вибору методу оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України.

Основні результати дослідження. У сучасних умовах є багато методик для оцінки розвитку регіонів. Так, у США однією з найпоширеніших форм оцінки соціально-економічного стану та розвитку регіонів є щорічне розроблення так званих статистичних карт, що містять чотири загальноючих індекси: 1) індекс економічної ефективності; 2) індекс ділової життєздатності; 3) індекс потенціалу зростання; 4) податковий індекс [1]. У європейських країнах отримав поширення метод аналізу конкурентоспроможності регіонів. Згідно з ним оцінка рівня розвитку регіонів здійснюється на основі таких критеріїв, як: 1) доступ до ресурсів; 2) географічне розташування; 3) кваліфікація робочої сили; 4) розвиток регіональної фінансової системи; 5) політика місцевої адміністрації; 6) якість життя. Перевага американської методики в тому, що кількість розрахованих коефіцієнтів значно менша, ніж у європейській, що спрощує процедуру аналізу, але водночас

аналіз здійснюється за всіма напрямками соціально-економічного розвитку регіону.

Європейська методика складніша, але, на відміну від американської, вона містить аналіз ресурсного потенціалу і географічних особливостей регіону, без якого соціально-економічна характеристика регіону є неповною.

Проте використання такої методики для достовірності оцінки досить складне для України, оскільки офіційно використовується інформація з офіційних джерел, але така інформація не висвітлюється у статистичній інформації Держкомстату [2].

Оцінка соціально-економічного стану регіону повинна бути багатовимірною, тобто характеристика регіону повинна здійснюватися за певною множиною ознак (статистичних показників) шляхом їх агрегування. Саме тому актуальним є розроблення значної кількості методик аналізу соціально-економічного розвитку регіонів та їх використання з метою отримання достовірної та вичерпної інформації. Кожна з розроблених методик оцінки соціально-економічного розвитку регіонів повинна мати свої переваги та недоліки, але загальна сутність їх полягає в обробленні вихідної інформації, що надходить від спеціалістів у вигляді цифрової або табличної, а потім представлення вихідної інформації у вигляді окремих показників. Важливим аспектом інформаційного забезпечення під час оцінки стану та розвитку регіону є достовірність даних [3].

У сучасних методиках оцінки соціально-економічного розвитку регіонів використовується набір показників, розрахованих на базі офіційної статистичної інформації та законодавчої бази. Однією з найбільш розповсюджених методик оцінки соціально-економічного розвитку регіонів є рейтингова оцінка регіону [4], згідно з якою:

1) вибирається 6 найважливіших економічних показників: валовий регіональний продукт, інвестиції в основний капітал, рівень доходів на 1 особу, середня заробітна платня, рівень зареєстрованого безробіття; інновації;

2) визначається сума рейтингів регіонів за окремими показниками на основі відносних відхилень від найкращого за формулою:

$$R_j = \sum_{i=1}^{n_j} \frac{x_{max} - x_{ij}}{x_{max} - x_{min}} + \sum_{i=1}^{n_j} \frac{x_{ij} - x_{min}}{x_{max} - x_{min}} \quad (1)$$

де R_j – сума рейтингів конкретного регіону за кожним з показників;

j – номер регіону,

J – кількість регіонів;

x – номер показника;

x_{max} , x_{min} – максимальне та мінімальне значення показників;

i – номер показника,

n – загальна кількість показників,

n_1 – кількість показників-стимуляторів (наприклад, ВРП, рівень доходів на 1 особу);

n_2 – кількість показників-дестимуляторів (наприклад, рівень безробіття).

Перша частина формули використовується для оцінки показників, зростання яких має позитивний

вплив на соціально-економічний розвиток регіону (показник-стимулятор), друга частина – для оцінки показників, зростання яких має негативний вплив на соціально-економічний розвиток регіону (показник-дестимулятор);

3) обчислюється середнє арифметичне рейтингів регіону за кожним із показників R_c за формулою:

$$R_c = \frac{R_j}{n} \quad (2)$$

Із зменшенням показника відхилень від його максимального (для показників-стимуляторів) чи мінімального (для показників-дестимуляторів) значення рівень рейтингу регіону зменшується: чим нижчий цей коефіцієнт, тим вищим є рівень соціально-економічного розвитку регіону, тим самим підвищується його місце в загальному рейтингу регіонів [5].

Таким чином, за результатами розрахунків визначається місце кожного регіону в загальному рейтингу. Найкращим визначають регіон, для якого арифметичне рейтингів має найнижче значення;

4) будується бальне дерево рейтингової оцінки регіонів. Аналіз свідчить, що переваги такої методики очевидні: згідно з нею можна не тільки виявити більш чи менш економічно розвинені регіони, а й побачити напрями виникнення диспропорційності розвитку регіонів, що дозволяє розробити стратегію подолання цих диспропорцій на основі розрахованих даних.

Проте ця методика має суттєві недоліки: загальний рейтинг відображає тільки середньоарифметичне значення рейтингів усіх показників без класифікації на інноваційні, фінансові, соціальні, виробничі та інші.

Другою методикою оцінки соціально-економічного розвитку регіонів є методика розрахунку інтегральних показників за всією сукупністю показників, а також окремими групами: «демографія», «зайнятість», «виробництво», «медичне обслуговування» та ін. [4]. Для побудови такої моделі використовується таксонометричний показник рівня розвитку, що є синтетичною величиною, рівнодіючою всіх показників, які характеризують соціально-економічну ситуацію регіону.

Інтегральна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів дає змогу узагальнити отриману інформацію у вигляді головних інтегральних показників, які дають змогу виділити ключові проблеми регіону, здійснити зіставлення з іншими регіонами та згідно з цим розробити стратегію розвитку регіонів. Перевагою зазначеної методики є те, що зміни значень інтегрального показника знаходяться у діапазоні від 0 до 1. Таким чином, отримані оцінки можуть бути основою для формування рейтингу сталості функціонування регіональних систем.

Третя методика оцінки соціально-економічного розвитку регіонів – методика аналізу ієрархій [6]. Вона дозволяє виділити найбільш значущі групи показників соціально-економічної ситуації загалом, а також всередині груп. Основні етапи використання цієї методики:

1) визначення для аналізу економіки регіонів факторів, що визначають проблему; суб'єктів, що зацікавлені в її вирішенні, та цілей суб'єктів;

2) розроблення форми анкетування та опитування компетентних експертів. Під час розроблення анкети спочатку ранжуються фактори за ступенем впливу на соціально-економічний розвиток регіону та вибираються найбільш впливові. Потім оцінюється перевага більш впливових факторів над менш впливовими (визначення ієрархій), визначаються проблеми регіону та учасники, що зацікавлені у вирішенні цих проблем;

3) розрахунок ступеня впливу суб'єктів на соціально-економічний розвиток регіону.

Перевагами цієї методики є те, що з великої кількості експертних даних вибираються найбільш вагомі для прийняття управлінських рішень. У наступній методиці комплексної оцінки пропонується оцінка кластерів регіонів за спільними ознаками:

1) валовий регіональний продукт на одиницю виробничої потужності регіону. Цей показник відображає узагальнений показник розвитку регіону порівняно з іншими регіонами;

2) коефіцієнт «соціальної справедливості» як різниця між номінальною та реальною заробітною платою працівників;

3) коефіцієнт використання трудових ресурсів. Регіон може мати досить великий потенціал трудових ресурсів, але не досить ефективно його використовувати, що знижуватиме його соціально-економічні показники. Тому цей показник дає змогу не тільки оцінити, а й удосконалити використання трудових ресурсів;

4) коефіцієнт технологічного потенціалу регіону. Згідно з цим показником можна визначити не тільки більш виробничо й технологічно розвинені регіони, а й порівняно з іншими країнами виявити недоліки в технології виробництва й усунути їх.

Проте така методика має багато недоліків, а саме складність інформаційного забезпечення оцінки рейтингів.

Аналізуючи наявні методики оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України, можна зробити висновок, що основний недолік всіх наведених методик – об'єднання вхідних та вихідних показників без урахування питомої ваги коефіцієнтів; не враховується проведення соціально-економічної політики влади регіону, яка суттєво змінює значення соціально-економічних показників; джерелами інформації для розрахунку показників є тільки офіційні (статистичні) дані без урахування «тіньового сектору» та реальних даних

Тому для більш ефективно оцінки розвитку регіонів країни необхідним є удосконалення перелічених методик. По-перше, інформаційна база забезпечення оцінки стану та розвитку регіонів повинна містити не тільки офіційні статистичні дані, а й реальні дані (з урахуванням тіньового сектору). По-друге, методики повинні враховувати вплив політичних та інституційних факторів на показники соціально-економічного стану. По-третє, необхідно використовувати узагальнюючі показники соціально-економічного розвитку регіонів, а також показники по групах для відображення повної та реальної картини розвитку регіонів. Тобто, узагальнюючі групи показників, необхідно більш детально розглядати за кожним складником,

це дасть змогу більш реально та ефективно оцінити позитивну чи негативну динаміку того чи іншого складника та в подальшому запроваджувати заходи щодо покращення цього показника [7].

Однією зі складових частин розвитку регіонів є оцінка інвестиційного потенціалу, оскільки інвестиції в регіоні позитивно впливають на всі сфери його розвитку – промисловість, трудовий потенціал, доходи населення, економічний і соціальний розвиток.

Для вибору об'єкта інвестування інвестор оцінює ефективність своїх вкладень на основі перспектив розвитку конкретної сфери. Вибір певних об'єктів для інвестування проводиться за критерієм максимізації ефективності за мінімальних витрат коштів та часу. В основі такого вибору лежить оцінка інвестиційної привабливості регіону або галузі, що характеризується системою різних ознак та можливостей, які зумовлюють потенційний платоспроможний попит на інвестиції в цьому регіоні.

Основним завданням оцінки інвестиційної привабливості регіону є визначення його соціально-економічного розвитку, встановлення залежності між інвестиційною привабливістю та збільшенням інвестицій і розроблення напрямів, які спрямовані на покращення інвестиційної привабливості [8].

До найбільш поширеного підходу, який визначає інвестиційну привабливість, віднесено підхід, який заснований на визначенні сукупності суспільно-політичних, природно-господарських і психологічних характеристик регіону. У цьому напрямі оцінка здійснюється на основі використання інтегрального показника надійності інвестиційного клімату, для чого формується певна сукупність часткових показників [9]. Інтегральний показник оцінки стану інвестиційного клімату розраховується як середньозважена величина значень часткових показників:

$$IK = \frac{K_1 + K_2 + L_2 + \dots + K_n \cdot L_n}{\sum_{i=1}^n L_i}, \quad (3)$$

де IK – інтегральний показник оцінки стану інвестиційного клімату;

K1, K2, ... Kn – часткові показники, а саме: фінансові, економічні, політичні;

I1, I2, .. In – ваги часткових показників.

Значення K знаходиться в інтервалі від 0 до 10. На основі розрахунку встановлюється залежність, чим вище значення інтегрального показника інвестиційного клімату, тим більш сприятливий клімат в регіоні. Проте цей підхід має свої недоліки, а саме розмитість оцінки складників показників і неоднозначності оцінюваних характеристик. Для інвестора основним недоліком у цьому підході є те, що відсутнє відображення різниці привабливості одного регіону від іншого, тим самим ускладнюється можливість оцінки факторів ризику.

Проте використання запропонованої методики оцінки соціально-економічного розвитку регіонів дає можливість отримати більш повну та достовірну інформацію відносно розвитку регіонів та покращення стану їхнього соціально-економічного розвитку. Також на основі цієї методики можливо виявити диспропорційність у регіональному розвитку та розробити оптимальну стратегію подолання негативних тенденцій.

Ще однією методикою оцінки інвестиційної привабливості може бути модель, що включає економічний і ризиковий складники [10]:

$$IP - EC * (1 - PC), \quad (4)$$

де IP – показник інвестиційної привабливості регіону, в частках одиниці;

EC – економічний складник, у частках одиниці;

PC – ризиковий складник, у частках одиниці.

Економічний складник являє собою відношення прибутку від інвестицій до вкладених коштів:

$$EC = \frac{D}{VP}, \quad (5)$$

де ВРП – валовий регіональний продукт,

Д – дефіцит бюджету, в частках одиниці (відношення дефіциту держбюджету до ВРП);

Т – середня ставка оподаткування;

I – обсяг інвестицій.

Ризиковий складник необхідний для оцінки рівня сукупного ризику, він розраховується за такою формулою:

$$PC = \frac{\sum_{i=1}^n P_i * j_i}{\sum_{i=1}^n j_i}, \quad (6)$$

де n – число показників;

p_i – характеристика показника;

j_i – вага показника.

На інвестиційну привабливість регіонів впливає низка чинників, таких як політичний, виробничий, ресурсно-сировинний, інфраструктурний, інноваційний, кадровий, соціальний, фінансовий, інвестиційний, споживчий, екологічний. Кожен з факторів включає набір показників, що визначають вплив на інвестиційну привабливість.

Регіони залежно від значення показника інвестиційної привабливості класифікуються таким чином:

IP > 0,4 – висока інвестиційна привабливість;

0,2 < IP < 0,4 – інвестиційна привабливість вище середнього;

0,1 < IP < 0,2 – середня інвестиційна привабливість;

0,05 < IP < 0,1 – інвестиційна привабливість нижче середнього;

IP < 0,05 – низька інвестиційна привабливість.

Вагомою перевагою цієї методики є можливість порівняння інвестиційної привабливості різних регіонів країни.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз вітчизняних методик оцінки соціально-економічного розвитку регіонів показав, що більшість використовуваних методик засновані на використанні важкодоступної інформації, складних розрахунків, є невідповідності трактування результатів за різними методиками, які суперечать одна одній. В аналізованих методиках відсутня уніфікована система оцінки інвестиційної привабливості, оскільки можливо оцінити або регіональний аспект, або галузевий, проте суміжно це зробити неможливо, що знижує об'єктивність прийняття інвестором рішення щодо інвестування коштів в той чи інший регіон або галузь.

Бібліографічний список:

1. Ларіна О.Г. Оцінка конкурентоспроможності регіонів в американській та європейській моделі розвитку // Економіка та управління національним господарством. 2011. № 2 (10) С. 54–59.

- Постанова Кабінету Міністрів України № 856 від 21.10.2015 року «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF> (дата звернення 23.12.2019).
- Смаглюкова Т.М. Методика комплексної оцінки інвестиційної привабливості регіонів з урахуванням їх галузевої спеціалізації. Проблеми сучасної економіки. 2007. № 3 (23). С. 113–124.
- Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Надстрир'я, 2008. 248с.
- The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum. Geneva. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018> (дата звернення 29.12.2019)
- Топчів О.Г. Безверхнюк Т.М., Тітенко З.В. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одеса. регіон. ін-т держ. упр. ОРІДУ НАДУ, 2005. 223с.
- Клебанова Т.С., Талашенко А.І., Гур'янова Л.С. Порівняльний аналіз рівня соціально-економічного розвитку регіонів України. Статистика України. 2005. №3. С. 57–60.
- Рейтинг країн світу за Індексом конкурентоспроможності економіки URL: <http://www.businessz.com.ua> (дата звернення 29.12.2019)
- Кизим Н.А., Узунов В.В. Програмно-целевой поход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны: монография. Харьков. ИД «ИНЖЭК», 2007. 204 с.
- Davis L., North D. Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge. 1971. P. 6–9.

References:

- Larina O.G. (2011). Ocinka konkurentospromognosti regioniv v amerikanskiy ta evropeyskiy modeli rozvitku. [Assessment of competitiveness of regions in the American and European model of development]. Economy and management of national economy. No. 2 (10), pp. 54–59.
- Postanova kabinetu Ministri Ukraini № No. 856 of October 21, 2015 «Pro zatverdgeniya porydku ta Metaoiki provedeniya monitoring ta ocinki rezultativnosti realizacii dergavnoi regionalnoi politiki» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 856 of October 21, 2015 «On Approval of the Procedure and Methodology for Monitoring and Evaluation of the Effectiveness of the Implementation of the State Regional Policy»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF> (accessed 23.12.2019).
- Smaglyukova T.M. (2007). Metodika kompleksnoi ocinki investitsiynoi privablivosti regioniv z urahuvaniyam ih specializacii. [Methods of complex estimation of investment attractiveness of regions taking into account their branch specialization]. Problems of the modern economy. № 3 (23). P.113–124.
- Gerasymchuk Z.V., Kovalska L.L. (2008). Konkurentospromognist region; toeriya, metodologiya, practika. [Competitiveness of the region: theory, methodology, practice]. Lutsk: Canopy, 248 p.
- The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum. Geneva. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018> (accessed 12.29.2019)
- Topchiev O.G. Bezverhnyuk T.M., Titenko Z.V. (2005). Regionalniy rozvitok Ukraini I stanovleniya dergavnoi regionalnoi politiki. [Regional development of Ukraine and formation of state regional policy]. Nat. Acad. state. ref. under the President of Ukraine, Odessa. region. institute of state. ref. Of the Order of Hope. 223 p.

7. Klebanova T.S, Talashchenko A.I, Guryanova L.S. (2005). Porivnyalniy analiz rivnya socialno-economichnogo rozvitku regioniv Ukraini. [Comparative analysis of the level of socio-economic development of Ukrainian regions]. Statistics of Ukraine. № 3 P. 57–60.
8. Rating of the countries of the world by the Index of competitiveness of economy URL: <http://www.businessz.com.ua> (accessed 29.12.2019)
9. Kizim N.A, Uzunov V.V. (2007). Programno chelevoi pidhod k gosudarstvennomu upravleniy socialnoy napygennosti v regionah strain. [A program-targeted approach to the state management of social tensions in the regions of the country]. Kharkiv. INZHEK ID. 204 p.
10. Davis L., North D. (1971). Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge. P. 6–9.